

IOANNINA, ÉPIRE (GRECE)

Photographie de Vassilis Koutsavelis, 1934

Histoires dans le brouillard

La ville de Ioannina
sources historiques et littéraires
(XIXe-XXe siècles)

Bibliographie sélective
Novembre 2022

{ BnF

Construite autour d'un lac, la ville de Ioannina est aujourd'hui la capitale de la région d'Épire en Grèce. Foyer important des Lumières balkaniques, chef-lieu d'un *vilayet* pendant la période ottomane, elle se retrouva au carrefour de plusieurs langues et civilisations qui façonnèrent au fil du temps sa physionomie urbaine et son héritage culturel.

Elle est incontestablement liée au destin d'Ali pacha de Tepelen (vers 1750 – 5 février 1822) au tournant du XIXe siècle.

À l'occasion du bicentenaire de la disparition de cette figure importante de l'Histoire, une rencontre co-organisée à la BnF-François Mitterrand le 25 novembre 2022 avec la [BULAC](#) nous invite à partir sur les chemins des mémoires urbaines et l'exploration des imaginaires littéraires en rapport avec cette ville ou ses personnalités emblématiques. La présence des Juifs romaniotes, l'expérience des ouvriers émigrant en Allemagne après la seconde guerre mondiale ou encore les œuvres de bienfaisance des évergètes de l'ère moderne sont certaines des séquences de l'histoire socioculturelle à travers lesquelles sera exploré le passé de cette ville.

La sélection bibliographique qui suit est proposée à l'occasion de cette journée d'étude.

Illustration : affiche de la journée d'études *Histoires dans le brouillard. La ville de Ioannina, sources historiques et littéraires – XIXe-XXe siècles*. Journée d'étude organisée par la [BnF – département Littérature et Art](#) et la BULAC le 25 novembre 2022, BnF, salle 70.

Sur l'Épire

Histoire

Barka, Panajot

Voskopoja and Ioannina, two advanced centers of the European Enlightenment in the Ottoman West. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal*, vol. 13, n°3, 2022.

[Ressources électroniques en ligne](#) – [Bases de données](#) – Directory of Open Access Journals

Elsie, Robert; Destani, Bejtullah (sous la direction de)

The Cham Albanians in Greece : a documentary history. London ; New York : I.B. Tauris, in association with The Centre for Albanian Studies, 2013. 455 p.

Magasin – [2013-302713]

Dausse, Marie-Pierre

« Découvrir l'Épire au XIXe siècle : un voyage organisé par les bons soins d'Ali Pacha. » **Dans** Dominique Dinet et Jean-Noël Grandhomme (dir.) : *Les formes du voyage. Approches interdisciplinaires*. Presses universitaires de Strasbourg, 2010, p. 107-114.

[Ressources électroniques en ligne](#) – [Bases de données](#) – Open Edition

Sakellariou, M. B. (sous la direction de)

Epirus : 4000 years of Greek history and civilization. Athens : Ekdotike Athenon : The Demetrius and Egle Botzaris Foundation, 1997. 480 p.

Magasin – [2003-23075]

Kondis, Basil

- *The Greeks of Northern Epirus and Greek-Albanian relations*. Athens : "Hestia", ca 1992. 62 p.

Magasin – [16-J-5795]

- *The Greeks of Northern Epirus and Greek-Albanian relations*. Athens : "Hestia", ca 1994. 51 p.

Magasin – [2000-33666]

Le lion, le lys, l'abeille : Français et Vénitiens en mers Adriatique et Ionienne, du Grand Siècle au Grand Empire, 1669-1815. Exposition organisée par le Centre historique des Archives nationales, Musée de l'histoire de France, Hôtel de Soubise, 14 juin-10 septembre 2001, catalogue rédigé sous la dir. de Ariane James-Sarazin et Jean-Yves Sarazin. Paris : C.H.A.N, 2001. 66 p.

Magasin – [YD2-18701-8]

Potts, Jim

The Ionian Islands and Epirus : a cultural history. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2010. 276 p.

Magasin – [2012-37084]

Varon-Vassard, Odette

Des Sépharades aux Juifs grecs : histoire, mémoire et identité. Nouvelle éd. augmentée. Paris : Éditions le Manuscrit, 2021. 290 p.

Magasin – [2021-172870]

Αυδίκος, Βαγγέλης Γρ.

Πρέβεζα : 1945-1990 : όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης : λαογραφική εξέταση. Πρέβεζα : Εκδόσεις Δήμος Πρέβεζας, 1991. 457 p.

Magasin – [2021-339656]

Κόντη, Βούλα

Ηπειρωτική βιβλιογραφία. Β', Κατάλογος εφημερίδων και περιοδικών : 1866-1980. Αθήνα : Κέντρο νεοελληνικών ερευνών Εθνικού ιδρύματος ερευνών, 1999. 103 p.

Magasin – [2008-4562]

Κόντη, Βούλα

Ηπειρωτική βιβλιογραφία. Γ', Μελέτες και άρθρα : 1811-1980. Αθήνα : Κέντρο νεοελληνικών ερευνών Εθνικού ιδρύματος ερευνών, 1999. 444 p.

Magasin – [2008-4570]

Κυράνης, Βασιλείος

Έλληνο-ηπειρωτικά : ήγουν Ελλάδος θεμάτων συλλήβδην συνοπτικῶς έκτεθειμένων... . Θεσσαλονίκη : Έκδ. Μαϊάνδρος, 1991. 3 vol., 2306 p.

Magasin – [2013-190383] < Vol. 1 >

Magasin – [2013-190401] < Vol. 2 >

Magasin – [2013-190424] < Vol. 3 >

Νακρατζάς, Γεώργιος

Ήπειρος - Νότια Ελλάδα . Θεσσαλονίκη : Εκδοτική Ομάδα, 1992. 187 p.

Magasin – [2022-102124]

Σακελλαρίου, Μ. Β.

Ήπειρος : 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμοῦ / γενική έποπτεία,... (Σειρά Ίστορικοί έλληνικοί χώροι). Αθήνα : Έκδοτική Αθηνών, 1997. 480 p.

Magasin – [2016-172628]

Χρήστος, Παναγιώτης Κ.

Δοκίμια ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν θεμάτων : τὸ χρέος πρὸς τὴν ἐθνικὴ παράδοσι, Μακεδονικὸ ζήτημα, Βόρειος Ἥπειρος. Θεσσαλονίκη : Κυρομάνος, 1995. 189 p.

Magasin – [2013-151825]

Littérature, langue, folklore

Nouvelles grecques d'Épire. Traduit du grec par le Département de traduction-traductologie de l'Université d'Athènes. Paris ; Budapest ; Torino : l'Harmattan, 2002. 65 p.

Salle G – Langue et littérature grecques modernes – [889/4 A n]

Ζαρυπαλάς, Ανδρέας

Ανθολογία βορειοηπειρώτικου διηγήματος / επιλογή-πρόλογος. Αθήνα : Εκδ. Ροές, 2007. 355 p.

Magasin – [2009-276955]

Ηπειρώτικα παραμύθια : ελληνικά-γερμανικά ; επιμ., Θεόδωρος Καλ & Αντρέας Καρζής ; σκίτσα, Ιωάννης Χρυσός ; προλογίζει ο πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κάρολος Παπούλιας. Θεσσαλονίκη : University studio press ; Köln : Romiosini, 2006. 359 p.

Magasin – [2008-4487]

Κατσαλίδας, Γρηγόρης Ν.

Δημοτικά τραγούδια : από τη Βόρειο Ἥπειρο ; εισαγωγή - επιμέλεια - συγκριτική μελέτη Γεώργιος Δ. Καψάλης. Αθήνα : Gutenberg, 2006. 583 p.

Magasin – [2020-185134]

Μάργαρης, Βασίλης

Γλωσσολογικά-λαογραφικά. Γιάννινα : [χ.ε.], 2006. 97 p.

Magasin – [2008-232457]

Πεκλάρης, Ματθαίος Μ.

Βασιλικό, Τσαραπλανά, Πωγωνίου : ο τόπος, η ιστορία και το γλωσσικό ιδίωμα. Θεσσαλονίκη : Εκδ. Ερωδιός, 2006. 190 p.

Magasin – [2009-295656]

Sur la ville d'Ioannina

Histoire et témoignages

Dalven, Rae

The Jews of Ioannina. Philadelphia, PA : Cadmus Press, 1990. 227 p.

Magasin – [4-J-4021]

Fleming, K. E.

Muslim Bonaparte : diplomacy and orientalism in Ali Pasha's Greece. Princeton N.J. : Princeton University Press, 1999. 206 p.

Magasin – [2016-214336]

Fromm, Annette B.

We are few : folklore and ethnic identity of the Jewish community of Ioannina, Greece. New York : Lexington, 2007. 199 p.

Magasin – [2010-184429]

Schminck-Gustavus, Christoph U.

Winter in Griechenland : Krieg - Besatzung - Shoah 1940-1944. Göttingen : Wallstein, 2010. 344 p.

Magasin – [2010-200720]

Μπιελέκα, Νόρα

Αναμνήσεις από τα Ιωάννινα : 1909-1910. Μετάφραση, Γρηγόρης Αλεξάνδρου Καλογερόπουλος... Περιστέρι : Ίων, 2012. 248 p.

Magasin – [2013-245888]

Μουσής, Αλέξανδρος

Το πανόραμα του Νισήμ Λεβή : οι στερεοσκοπικές φωτογραφίες και τα ταξίδια ενός Γιαννιώτη γιατρού : 1898-1944 / πρόλογος, Μαρκ Μαζάουερ. Αθήνα : Καπόν, 2017. 233 p.

Magasin – [2019-178600]

Νικολαΐδης, Ίωάννης Ν.

- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος Α΄, Προαπελευθερωτική περίοδος-1914. Ίωάννινα, [χ.ῶ.], 1992. 257 p.

Magasin – [2013-220948]

- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος Β΄, 1917-1920. Ίωάννινα, [χ.ῶ.], 1992. 289 p.

Magasin – [2013-220922]

- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος Γ', 1917-1920. Ἰωάννινα, [χ.ῶ.], 1992. 285 p.
Magasin – [2013-220923]
- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος Δ', 1921-1922. Ἰωάννινα, [χ.ῶ.], 1993. 270 p.
Magasin – [2013-220937]
- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος Ε', 1921-1922. Ἰωάννινα, [χ.ῶ.], 1993. 263 p.
Magasin – [2013-220943]
- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος ΣΤ', 1925-1926. Ἰωάννινα, [χ.ῶ.], 1994. 344 p.
Magasin – [2013-220944]
- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος Ζ', 1927-1928. Ἰωάννινα, [χ.ῶ.], 1995. 392 p.
Magasin – [2013-220948]
- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος Η', Ἡ τετραετία τοῦ Βενιζέλου : 1929-1932. Ἰωάννινα, [χ.ῶ.], 1995. 457 p.
Magasin – [2013-220949]
- *Τὰ Γιάννινα τοῦ μεσοπολέμου*. Τόμος ΘΗ', 1933-1935. Ἰωάννινα, [χ.ῶ.], 1996. 466 p.
Magasin – [2013-220954]

Littérature

Αποστολίδου, Βενετία

Λογοτεχνία και ιστορία στη μεταπολεμική αριστερά : η παρέμβαση του Δημήτρη Χατζή, 1947-1981. Αθήνα : Εκδ. Πόλις, 2003. 467 p.

Magasin – [2005-14614]

Γουλανδρής, Νίκος

- *Βιβλιογραφικό μελετήματα (1930-1989) Δημήτρη Χατζή*. Αθήνα : Εκδ. Γνώση, 1991. 964 p.

Magasin – [2004-51078]

- *Βιβλιογραφικό μελετήματα (1930-1989) Δημήτρη Χατζή (έκδόσεις Γνώση, 1991). συμπληρώματα II (1936-1993), εὑρετήρια* . Αθήνα ; Παρίσι : Εκδ. Γνώση, 1993. 400 p.

Magasin – [2004-51946]

Γουλανδρής, Νίκος

491 δελτία για τον Δημήτρη Χατζή : 1930-1975 : από τα Αρχεία σύγχρονης κοινωνικής ιστορίας, την Έθνική βιβλιοθήκη Széchényi της Ούγγαρίας, δημόσιες και ιδιωτικές πηγές. Αθήνα : Έκδ. Μαύρη λίστα, 2001. 380 p.

Magasin – [2003-194207]

Δανιήλ, Χρίστος

Τα Γιάννενα στη νεοελληνική πεζογραφία , ανθολογία κειμένων (1898-1997), εισ.-ανθολόγηση-επιμέλεια. Ιωάννινα : Ιερά μητρόπολις Ιωαννίνων, 1997. 387 p.

Magasin – [2013-220949]

Μάργαρη, Βασίλη [Κ.]

- Συγγραφείς και λογοτέχνες των Ιωαννίνων : από το δεσποτάτο της Ηπείρου ως τις μέρες μας, 1206-1990 : οχτακόσια χρόνια παράδοση στον πολιτισμό. Γιάννινα : [χ.ε.], 1991.

Magasin – [2013-165786]

- Κρίσεις και απόψεις : το βιβλίο, το θέατρο, τέχνες, πολιτιστικά. Γιάννινα : Έκδοση Δήμου Ιωαννίνων, 1996. 187 p.

Magasin – [2013-130871]

Μιλιώνης, Χριστόφορος

Γιάννενα; επιλ. κειμένων,. Αθήνα: Εκδ. Μεταίχμιο λογοτεχνία, 2002. 189 p. (Μια πόλη στη λογοτεχνία ; 3)

Magasin – [2005-12667]

Χατζής, Δημήτρης

Το τέλος της μίκρης μας πόλης : διηγήματα / ; φωτογραφία στὸ ἐξώφυλλο, Βούλα Παπαϊωάννου. Αθήνα : Τὸ Ροδακίὸ, 1999. 211 p.

Salle W – Langues et littératures grecques modernes [889/4 CHATis 4 telo]

Χόκβερντα, Χέρο

Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος : νεοελληνική παράδοση και ιδεολογία στο έργο του Δημήτρη Χατζή. Χαλάνδρι : Καλλιγράφος, 2016. 673 p.

Magasin – [2019-290863]

Sur Ali Pacha

Ali Pacha

Epistolæ duæ. [manuscrit]

[Gallica](#) – [Supplément grec – 980]

Disponible en ligne sur : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b110040366.image>

Beauchamp (de), Alphonse

Vie d'Ali-Pacha, visir de Janina, surnommé Aslan ou le Lion. Paris : Villet, 1822. 346 p.

[Gallica](#) – [NUMM-5661585]

Disponible en ligne sur : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k56615857>

Brandl, Rudolf Maria

Ali Pasha und die Musik des Epiros [Multimédia multisupport] : ethnohistorie der traditionellen griechischen musik anhand fremder Reiseberichte des 18./19. Jahrhunderts und die rezente Überlieferung. Images animées. Göttingen : Cuvillier Verlag, 2017. 1 vol. (561 p.) et 2 DVD vidéo.

Salle P – [8 MU-53545]

Čolaković, Enver

Legenda o Ali-paši. Sarajevo : Preporod, 2010. 501 p. (Bošnjačka književnost u 100 knjiga ; 41)

Magasin – [2015-7627]

Brøndsted, Peter Oluf (sous la direction de)

Interviews with Ali Pacha of Joanina : in the autumn of 1812 : with some particulars of Epirus, and the Albanians of the present day. Athens : the Danish institute at Athens, 1999. 88 p.

Magasin – [2001-66126]

Dumas, Alexandre

Ali Pacha ; établissement du texte, notes et préface de Claude Schopp. Paris : Phébus, impr. 2009.

Magasin – [2009-230697]

Dumas, Alexandre

Le comte de Monte-Cristo. Paris : Péition, 1845. Vol. 12.

[Gallica](#) – [NUMM-6342432]

Disponible en ligne sur :

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k56865660>

Kadaré, Ismaïl

[Sélection d'ouvrages en français disponibles en libre accès](#)

Salle G – Langues et littératures d'Europe centrale et orientale
[891.87 KADA 4]

Rámfos, Konstantínos

Ho Katsantónīs ; Hai teleutaíai hímérai tou 'Alī-Pasâ. 'Athína : Hídryma Kósta kai Helénīs 'Ouránī, 1994. 374 p. (Neoellīnikī vivliothīkī ; 20)

Salle G – Langue et littérature grecques modernes – [889/34 RAMF 2 k]

Rizzoli, G. B.

« Fact and Fantasy in Byron's Encounters with Ali Pasha: With a New Byron Letter. » *The Byron Journal*, vol. 48, n°1, 2020; p. 17-31.

[Ressources électroniques en ligne](#) – [Bases de données](#) – MLA International Bibliography

Thesprōtós, Kosmás

La complainte d'Ali Pacha ; éd. critique avec trad. et glossaire par Yvon Tarabout. Traduction de : Fylláda tou 'Alī Pasâ. Cahiers balkaniques, 1983. 175 p.

Magasin – [8-J-12993]

Μακρής, Γιώργος Α., Παπαγεωργίου, Στέφανος Π.

To xerσαίο δίκτυο επικοινωνίας στο κράτος του Αλή Πασά Τεπελενλή : ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας και απόπειρα δημιουργίας ενιαίας αγοράς. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση, 1990. 240 p.

Magasin – [2022-178482]

Iconographie

Cartier-Bresson, Henri

Grèce, 1964. Paris : Magnum, 1964. 5 fotogr. pos. : n. et b. ; 18 x 24 cm épr.

[Gallica intra-muros](#) – [IFN-2400143]

Farrougia, A.

7 phot. de types de Corfou, du Péloponnèse et d'Epire par A. Farruggia, phot. à Corfou, don P.P. Potagos en 1887, 1887.

[Gallica](#) – [IFN-8553765]

Disponible en ligne sur : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8553765c>

L'Image de la Grèce. L'Epire, berceau des Grecs. Phot. de Fréd. Boissonnas. Introd. de D. Baud-Bovy. 2e éd. revue. Genève : Boissonnas, 1920. Album de 48 pl. 1920

[Gallica intra-muros](#) – [IFN-10508887]

Recueil. Portraits de pacha de Janina Ali (XVIIIe-XIXe s.). [S.d.]

[Gallica](#) – [IFN-8529398]

Disponible en ligne sur : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8529398d>

Βοκοτόπουλος, Παναγιώτης Λ.

Ἑπειρος : ἓνα φωτογραφικὸ ὁδοιπορικὸ, Α' Ἐκδοση. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Μυθγονία, 2011. 397 p.

Magasin – [2019-290245]

Μουσής, Αλέξανδρος

Το πανόραμα του Νισήμ Λεβή : οι στερεοσκοπικές φωτογραφίες και τα ταξίδια ενός Γιαννιώτη γιατρού : 1898-1944 ; πρόλογος, Μαρκ Μαζάουερ. Αθήνα : Εκδόσεις Καπόν, 2017. 233 p.

Magasin – [2019-178600]

Sites Web

Ioannina

Disponible en ligne sur : <https://www.ioannina.gr/> (consulté le 14.11.2022)

Musée Ali Pacha

Disponible en ligne sur : <https://museumalipasha.gr/thealipasha/> (consulté le 14.11.2022)

Vous pouvez nous suivre sur :

<https://twitter.com/labnf>

<https://www.facebook.com/bibliothequebnf/>

*Bibliothèque nationale de France – Site François Mitterrand
Quai François-Mauriac,
75706 Paris Cedex 13
Téléphone : 3301 53 79 59 59
<https://www.bnf.fr/fr>*